

Makale Bilgisi: Uzun, K. (2023). Dosttan Kaçıp Düşmana Sığınmak: Memlûk Emîri Karasungur'un Siyasi Faaliyetleri. DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 2, ss.649-674.	Article Info: Uzun, K. (2023). Running from a Friend and to Take Refuge with an Enemy: Political Activities of the Mamluk Amîr Qara Sungur. DEU Journal of Humanities, Volume:10, Issue: 2, pp. ss.649-674.
Kategori: Araştırma Makalesi	Category: Research Article
Gönderildiği Tarih: 15.08.2023	Date Submitted: 15.08.2023
Kabul Edildiği Tarih: 04.09.2023	Date Accepted: 04.09.2023

DOSTTAN KAÇIP DÜŞMANA SIĞINMAK: MEMLÛK EMÎRİ KARASUNGUR'UN SİYASİ FAALİYETLERİ

Kâzım Uzun*

ÖZ

Memlûk siyasal sisteminin kendine özgü yapısı iktidar mücadelelerini teşvik eden bir görüntü arz eder. Dolayısıyla da taht için verilen mücadeleler Memlûk Devleti tarihinin baskın karakteristiği haline gelmiştir. Yine aynı yapının bir özelliği iktidar mücadelelerinin yalnızca taht adaylarını değil, onların da birer mensubu olduğu belli grupları ilgilendiren ve onlar dolayımında gerçekleşen hadiseler oluşudur. Bu bağlamda, 13. yüzyılın sonu ve 14. yüzyılın başındaki gelişmeler tüm Memlûk Devleti tarihi açısından önemli bir dönüm noktasını teşkil eder. Bu dönüm noktasındaki dikkat çekici siyasi figürlerden birisi de Emîr Şemseddin Karasungur'dur. O, Memlûk askerî sistemi içerisinde yetişmiş, yükselmiş ve önemli kademelerde görev yapmış bir devlet adamıdır. Bununla birlikte, siyasi gelişmeler kariyerini şekillendirmiştir ve özellikle Sultan en-Nâsır Muhammed'in üçüncü saltanat dönemi diğer pek çok emirinkine benzer şekilde onun da hayatını etkilemiş ve değiştirmiştir. Ancak Karasungur, bu çoğunluktan farklı olarak Memlûklerin ezeli düşmanı İlhanlılar tarafına geçerek onlara sığınmıştır. Sıradan bir kaçış hikâyesinin öznesi olmanın ötesinde Karasungur Memlûk sultanı aleyhinde girişimlerde bulunmaya çalışarak eylemlerini sürdürmüş, hatta onun durumu zamanın bu iki büyük siyasi unsuru arasında devletlerarası bir mesele haline dönüşmüş ve ilgili bazı hadiselerde etkili unsurlardan biri olmuştur. Bu çalışma Emîr Şemseddin Karasungur'un dikkat çekici siyasi hayatının ortaya konulmasına odaklanmıştır. Bununla birlikte, bu odağın söz konusu dönemde Memlûk Devleti'ndeki iç gelişmeler, iktidar mücadeleleri, Sultan en-Nâsır Muhammed'in özellikle üçüncü saltanat sürecindeki politikaları ve Memlûklerin İlhanlılarla münasebetlerine dair mevcut bilgi birikime katkı sağlaması hedeflenmektedir.

Anahtar Sözcükler: Karasungur, Muhammed b. Kalavun, Memlûkler, İlhanlılar, Emîr

* Dr. Öğr. Üyesi. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
kazim.uzun@ege.edu.tr Orcid: 0000-0003-0302-5863.

RUNNING FROM A FRIEND AND TO TAKE REFUGE WITH AN ENEMY: POLITICAL ACTIVITIES OF THE MAMLUK AMÎR QARASUNGUR

ABSTRACT

The unique structure of the Mamluk political system presents an image that encourages power struggles. Therefore, the struggles for the throne have become the dominant characteristic of the history of the Mamluk State. An another feature of the same structure is that the power struggles are not only about the candidates for the throne, but also about certain groups of which they are members, and that they occur through them. In this context, the developments at the end of the 13th century and the beginning of the 14th century constitute an important turning point in the history of the entire Mamluk State. One of the remarkable political figures at this turning point is Amîr Shams al-Dîn Qarasungur. He is a statesman who grew up in the Mamlûk military system, rose and served at important levels. However, political developments have shaped his career, and especially the third reign of Sultan al-Nasir Muhammad influenced and changed his life, similar to that of many other emirs. Unlike this majority, Qara Sungur took the side of the Ilkhanids, who were the eternal enemies of the Mamluks, and took refuge in them. Beyond being the subject of an ordinary escape story, Qarasungur continued his actions by trying to take initiatives against the Mamluk sultan, and even his situation turned into an interstate issue between these two great political elements of the time and became one of the influential elements in some related events. This study focuses on revealing the remarkable political life of Amîr Shams al-Dîn Qarasungur. However, it is aimed that this focus will contribute to the existing knowledge about the internal developments in the Mamluk State, the power struggles, the policies of Sultan al-Nâsir Muhammad especially during the third reign, and the relations of the Mamluks with the Ilkhanids.

Keywords: Qarasungur, Muhammad b. Qalawun, The Mamluks, The Ilkhanids, Amîr

1. GİRİŞ

1250 yılında Kahire merkezli olarak kurulan Memlûk Devleti kendine has bir siyasal yapılanmaya sahipti. Malum olduğu üzere, hanedan usulünün geçerli olmayışı ve iktidarın memlûk grupları arasındaki ulaşılabilirliği bu sistemin temel niteliklerinin başında geliyordu. Hal böyle olunca Memlûk tahtının sahipliği bir memlûk grubunun kendi içerisindeki dinamikler ve aynı zamanda bu grubun diğer gruplarla ilişkileri ve onlara üstün gelme potansiyeliyle doğrudan ilgiliydi.

Memlûk Devleti'nin ilk on yılındaki üç (Şecerü'd-Dûr de dâhil edilirse dört) sultanın kısa sayılabilecek saltanat sürelerinin ardından I. Baybars 1260 yılında Memlûk Devleti sultanı oldu ve tesis edebildiği güçlü yönetim sayesinde 1277 yılına kadar tahtta kalmayı başardı (bkz. Özbek, 2018a, s.7-162). Onun saltanat sürecinde büyük ve nüfuzlu emîrlerden biri olan Kalâvûn'un, huşdâşlarının ve kendi memlûklerinin istikrarlı desteği,

Sultan Baybars'ın ölümünden kısa süre sonra, iktidarını ve daha da önemlisi güçlü bir idare tesisini mümkün kılan en önemli faktör oldu (Holt, 1975, s. 249). Oğlu el-Eşref Halil'in ise kendi memlûk grubunu yeterince güçlendiremeden babasının memlûklerini tasfiye etmeye başlaması ümeranın muhalefetine sebep oldu ve Sultan Halil bir süre sonra öldürüldü.

el-Melikü'l-Eşref Halil'in katli taht için yeni bir mücadele sürecinin yaşanacağı anlamına geliyordu. Memlûk grupları arasındaki çekişmeler ve bunların temsilcileri pozisyonundaki emîrlerin kendi güçlerini henüz hem kendi memlûk grupları içinde hem de diğer gruplar üzerine dikte ederek kabul ettirecek pozisyonda olmayışı saltanat için yeni bir aday gündeme getirecekti. Bu aday henüz sekiz yaşındaki Muhammed b. Kalâvûn'du ve Memlûk tarihinde pek çok örneği görüldüğü üzere, geçici bir formül olarak tahta çıkarıldı (1293). Ne var ki, ümera arasındaki güç mücadelesi bir yıl sonra yeniden bir değişikliği icbar etti ve evvela Zeyneddin Ketboğa (1294-1296), ardından da Hüsameddin Laçin (1296-1299) Memlûk sultanı oldular.

Aralarındaki iktidar mücadeleleri devam eden memlûk grupları çareyi yeniden Muhammed b. Kalâvûn'u tahta çıkarmakta buldular. Bu sırada Kerek'te sürgünde bulunan Muhammed Kahire'ye geldi ve 1299 yılında ikinci kez Memlûk tahtına çıktı. el-Melikü'n-Nâsır Muhammed b. Kalâvûn'un 1309 yılına kadar devam edecek olan bu ikinci saltanatının büyük bölümü, ilk saltanat yıllarına benzer şekilde, emîrlerin tahakkümü altında geçecekti. Özellikle Baybars el-Çaşnigîr ve Sellâr'ın en-Nâsır Muhammed üzerindeki tahakkümü onun günlük rutinlerini sınırlayacak kadar ileri gitmiş ve tahammül edilmez boyutlara ulaşmıştı. Nihayet iki baskıcı emîrin yaptıkları karşısında sabrı tükenen ve artık çocukluk çağından çıkmış bir genç olarak¹ en-Nâsır Muhammed 1307 yılında harekete geçmeye karar verdi. Amacı düzenlenecek bir komplo sayesinde adı geçen iki emirden kurtulmak ve onların saf dışı bırakılması sayesinde iktidarı gerçek anlamda eline geçirmektir. Güvendiği memlûklerinden Bektumur el-Çevkendâr'ı çağırdı ve onun yardım ve ayarlamalarıyla iki emîre karşı bir tertip hazırladılar. Ne var ki, Baybars el-Çaşnigîr ve Sellâr tedbiri elden bırakmayan iki kurnaz ve tecrübeli siyasetçiydi. Kendilerine bağlı memlûkler sayesinde en-Nâsır Muhammed'in planlarından haberdar oldular. Taraflar arasında kısa süreli bir kargaşa çıktıysa da olaylar daha fazla büyümeden engellendi (İbnü'd-Devâdârî, 1960, s. 147-8; Makrîzî, 1941, s. 33-5). Kahire halkının, çok sevdiği Sultan en-Nâsır için kale önlerinde toplanması ve yaptıkları sevgi gösterileri (Baybars el-Mansûrî, 1998, s. 392; Nuveyrî, XXXII, s. 94) Sultan'ın muhaliflerinin baskılanması noktasında muhtemelen etkili olmuştu, ancak en-Nâsır Muhammed istediğini alabilmiş değildi.

¹ 1285 yılında doğan en-Nâsır Muhammed bu sırada yirmi bir yaşındadır.

Sultan en-Nâsır Muhammed artık bir çocuk olmadığından, gelinen noktada, o ve baskıcı iki emîr arasında iktidar sahipliği noktasındaki gerilimin nihayet bulmayacağı açıktı. Bir süre sükûnetini koruduktan ve öyle anlaşıyor ki, bir takım planlar yaptıktan sonra 1309 yılında Sultan en-Nâsır Muhammed yeniden harekete geçmeye karar verdi. Ancak, bu meselenin iki emîrin güçlü olduğu Kahire’de halledilemeyeceğinin farkındaydı. Hacca gitme bahanesiyle Kahire’den ayrıldı ve gittiği Kerek’te yerleşerek tahttan çekildiğini merkeze bildirdi (Nuveyrî, XXXII, s. 103; Makrîzî, 1941, s. 44). Ümeranın geri dönmesi noktasındaki istek ve ısrarına rağmen, en-Nâsır Muhammed kararından vazgeçmedi. Nihayet ümera mecburen yeni bir isim üzerinde anlaşarak tahta çıkarttı. Bu isim, Sultan Kalâvûn zamanından beri devlet içerisindeki sayıları gittikçe artan ve makamları yükselen Çerkez ümeranın önemli bir kısmının desteğini alan ve zaten uzunca süredir Sellâr ile birlikte devleti yöneten Baybars el-Çaşnigîr’den başkası değildi (hakkında bkz. Kanat, 1998, s. 97-119).

en-Nâsır Muhammed’in Kerek’e çekilmesi ve müteakip gelişmeler gerek onun kendi hayatı gerekse Memlûk Devleti tarihi açısından yeni bir sürecin ve köklü bir değişimin başlangıcı olacaktı. Kerek’e giderek saltanattan çekildiğini ilan etmesinin ardından Kahire’deki ümeraya kendisini rahat bırakmalarından başka bir şey istemediğini ve saltanatta gözü olmadığını defaten söylemişse de (İbn Tagriberdî, VIII, s. 143-4, 184; Baybars el-Mansûrî, 1998, s. 405-6; Makrîzî, 1941, s. 46) bunların en-Nâsır Muhammed’in samimi düşünceleri olmadığını tahmin etmek zor değildir. Buna mukabil, Baybars el-Çaşnigîr’in Kahire’de tahta çıkışı ve biat alışının ardından Suriye’deki naib ve emîrlerin durumu kritik bir önem arz etmekteydi. Zira yeni sultanın Suriye’den de biat alması iktidarının sorunsuz şekilde tesis edilmesi için elzemdi. Memlûklerin erken tarihlerinden beri muhalif hareketlerin birçoğunun Suriye’de başladığı veya daha çok burada güç kazandığı göz önüne alındığında Baybars el-Çaşnigîr’in endişelenmek için haklı sebeplerinin olduğu açıktı.

Suriye’deki naiblerin büyük çoğunluğunun Bahrî, yani Türk memlûk grubundan oluşu Baybars el-Çaşnigîr’dense en-Nâsır Muhammed’i destekleme ihtimallerini arttırıyordu ki, nitekim öyle de oldu. Taht değişikliği haberi Suriye’ye ulaştığında buna sevinen tek emîr, kendisi de bir Çerkez ve Baybars’ın *huşdâş*ı olan Dımaşk naibi Akkûş el-Efrem’di. Haberden o derece mutlu olmuştu ki, şehrin süslenmesini emretti (İbnü’l-Devâdârî, 1960, s. 159; İbn Tagriberdî, VIII, s. 186). Ancak Dımaşk’taki bazı emîrler Baybars’a biat hususunda acele edilmemesi gerektiğini, zira Suriye’de kendilerinden başka, örneğin “*Halep naibi Karasungur, Hama naibi Kıpçak, Trablus naibi Esendemir ve diğer emîrlerin*” de bulunduğunu söyleyerek biati ertelemişlerdi (İbn Tagriberdî, VIII, s. 187; Koprman, 1987, s. 485-6; Kanat, 1998, s. 107-8). Biati reddeden Suriye’deki bu emîrler henüz en-Nâsır Muhammed’den kendilerine bir haber ulaşmamasına rağmen, bir araya gelerek muhalif bir

cephne oluşturmaya başlamışlardı bile. Bu cephenin önemli üyelerinden birisi, talihin ileride kendisine oldukça farklı bir yön çizeceği Halep naibi Karasungur idi.

Suriye'deki muhalif cephenin faaliyetlerine yeniden dönülecek olmakla beraber, bu noktada, önemli bir figür olarak sıyrılmaya başlayan Karasungur'un erken tarihine bir göz atmak bu çalışmanın odak noktası bakımından yararlı olacaktır. Şemseddin Karasungur el-Çevgendâr el-Mansûrî, Seyfeddîn Kalâvûn'un henüz sultan olmadan önce edindiği Çerkez memlûklerinden² biri olup diğer büyük memlûklerden Toruntay, Laçin, Ketboğa ve Şücaî ile akran idi (Safedî, 2000, s. 159). Sultan Kalâvûn'un hizmetinde bulunduğu ve nisbesinden de belli olduğu üzere, onun çevgendârlığını yaptığı malumdur. Kalâvûn'un Memlûk sultanı oluşundan kısa süre sonra, emîr Karasungur 681 (1282-1283) yılında Halep naibi olarak atandı (Bektaş el-Fâhirî, 2010, s. 125; Makrîzî, 1998, s. 240). Sultan Kalâvûn'un saltanatı süresince devam ettirdiği bu görevini, oğlu el-Eşref Halil zamanında da bir süre sürdürdü. Ne var ki, görevinde yaklaşık on yılını tamamlamıştı ki, bu sırada vezirlik makamında bulunan İbnü's-Sel'ûs (bkz. Ayaz, 2005, s. 91-119) bir takım iftiralarla onu Sultan Halil'in gözünden düşürmeye çalışmıştı. Hemen değilse de öyle anlaşılıyor ki, bir süre sonra Sultan'ı belirli ölçüde etkilemişti. Nihayet Sultan Halil, Kal'âtü'r-Rûm seferinden dönüşü sırasında, beraberinde bulunmasını istediği gerekçesiyle onu Halep naipliğinden azletti ve Karasungur, 1292 yılında Sultan'la birlikte Kahire'ye geldi (Ebû'l-Fidâ, 1997, s. 363; el-Ömerî, 2010, s. 314; Safedî, 1998, s. 89-90; İbn Hacer, 1997, s. 148; İbn Tagriberdi, VIII, s. 47-8; Makrîzî, 1998, s. 240).

Karasungur'un Kahire'ye gelişinin ardından Sultan el-Eşref Halil ile ilişkileri düzeldi, hatta Sultan onu azlettiğine pişman olmuştu. Nihayet burada, kısa süreliğine de olsa Candâr emîri³ olmayı başardı ve Vezir İbnü's-Sel'ûs ile mücadele etti. Bununla birlikte, Sultan ile ümera arasındaki düşmanlık artmış ve bu yüzden o, büyük emirlerden Toruntay'ı öldürmüş ve Sencer eş-Şucâî'yi de azletmişti. Hatta Makrîzî, Sultan'ın, katledilmesini istediği emirlerden birinin de Laçin olduğunu, onun katlinin infazını Karasungur'a emrettiğini, Karasungur bu işe kalkıştığında ise Laçin'in boynuna geçirilen ipe koptuğunu, böylece Karasungur'un da bu günahı üstlenmek istemeyerek bunu yapmayı reddettiğini ifade eder. Devamında müellifin “*öyle ki, Allah Laçin'in el-Eşref'i öldürmesini ve onun yerini almasını istiyordu*” şeklinde yorumladığı olayın ardından, diğer bazı emirlerin de araya girmesiyle Laçin

² Safedî, bazılarının Karasungur'un en-Nebek'in kuzey taraflarındaki Kârâ adlı yerden olduğunu düşünse de bunun doğru olmadığına ve onun Çerkez olduğuna dikkat çekiyor. Bkz. Safedî, 1998, s. 89. en-Nebek ise Hıms ve Dımaşk arasında bir köydür. Bkz. Yâkut el-Hamevî, 1990, s. 300.

³ Saray muhafız komutanı. Hakkında bkz. Uzunçarşılı, 1988, s. 359-60.

infazdan kurtuldu (Makrîzî, 1939, s. 782; bkz. Wiet, 1963, s. 391). Laçın'ın kurtulmasına rağmen, ümera ile Sultan arasındaki gerilim giderek tırmanıyordu. Vezir İbnü's-Sel'ûs ise ümeraya karşı elinden geleni yapıyor, hatta Sultan'ı Naibü's-Saltana Baydara'ya karşı kışkırtıyordu. Başta Baydara olmak üzere ümera, Sultan kendilerine bir şey yapmadan önce harekete geçmeye karar verdi. Aralık 1293 başlarında Sultan, vezir ve emîrler av için İskenderiye taraflarına gitmişti. Kaynağın ifadesine göre, bu sırada Sultan yemeleri için onlara lavaş ile zehirli peynir göndermiş, dolayısıyla da onları öldürmeye kastetmişti (Safedî, 1998, s. 90; Safedî, 2000, s. 160). Tuzağın farkına vararak bundan kurtulan emîrler birkaç gün sonra, av devam ederken bir fırsatını bulup Sultan'ı katlettiler. Baydara, Hüsameddin Laçın, Karasungur, Bahadır ve başka emîrler onun katilleri arasındaydı (Baybars el-Mansûrî, 1998, s. 295-6; el-Hasan es-Safedî, 2003, s. 169; Ebû'l-Fidâ, 1997, s. 366; Karatay el-İzzî, 2005, s. 218; İbn Tagriberdi, VIII, s. 15-6; Kanat, 2000a, s. 35-8).

el-Eşref Halil'in öldürülmesinin ardından emîrler Baydara'ya biat ettiyse de maktul Sultan'ın memlûkleri buna razı olmadı ve intikam için Ketboğa liderliğinde harekete geçtiler. Kısa süre içinde Baydara yakalanarak öldürüldü, Sultan'ı katleden diğer emîrlerden kaçabilenler ise bir süre saklandı. Yaklaşık bir yıl sonra ortaya çıkan ve "*çok kurnaz birisi olan*" Laçın türlü oyunlarla Ketboğa'nın aklını çeldi ve onu taht için ikna etmeye çalıştı. el-Eşref Halil'in memlûkleri yeniden ayaklandıysa da çocuk yaştaki en-Nâsır Muhammed tahttan indirildi ve Aralık 1294'te Ketboğa sultan oldu. Böylece Laçın ve diğer kaçak emîrler de takipten kurtulmayı başardı. Üstelik Laçın yeni Sultan'ın Naibü's-Saltana'sı olarak atanmaya muvaffak olmuştu (Kopraman, 1987, s. 477-8; Kanat, 2019, s. 47-8).

Laçın'ın yaver giden talihi öyle anlaşılıyor ki, Karasungur açısından da geçerliydi. Yeniden emîr rütbesinde karşımıza çıkan Karasungur, Ketboğa'nın saltanat sürecindeki önemli gelişmelerden olan Uyratların doğu sınırından Memlûk ülkesine girişi üzerine onları karşılamak ve ilgilenmek için evvela Dımaşk'tan, ardından da Suriye'den gönderilen görevliler arasındaydı (Makrîzî, 1939, s. 812; Nuveyrî, XXXI, s. 188; Kanat, 2000b, s. 112). Ancak kısa süre sonra, Hüsameddin Laçın'ın 1296 yılında Memlûk tahtına geçişinin ardından, Karasungur bu kez Naibü's-Saltana makamına getirildi. Ne var ki, bulunduğu bu makam aynı zamanda pek çok siyasi entrikanın ve hırsın odağındaydı. Siyasi rakibi emîr Mengü Temür'ün çabaları kısa süre içinde netice verdi ve 1297 sonbaharında Karasungur evvela azil ve ardından da hapsedilirken, ondan boşalan makama Mengü Temür atandı (el-Cezerî, I, s. 339; Ebû'l-Fedâil, 1983, s. 435-6; Safedî, 1998, s. 91; İbn Kesîr, XV, s. 601-3; Makrîzî, 1939, s. 823).

Sultan Laçın'ın 1299'daki hâl ve katline kadar, onun iktidarında tutuklanan diğer bazı emîrler gibi Karasungur'un durumunda da bir değişiklik

olmadı. Ancak onun ve Mengü Temür'ün öldürülmesinin ve en-Nâsır Muhammed'in 1299 yılında ikinci kez tahta çıkışının ardından, diğer pek çok mahpus emîr gibi Karasungur da serbest kaldı. Bu tarihten sonra, görev süreleri tam olarak kaynaklara yansımamışsa da Karasungur'un Baniyas (Banyas) ve es-Subeybe'de görevlendirildiği malumdur. Hama meliki el-Melikü'l-Muzaffer'in 1299'daki ölümünün ardından ise Karasungur aynı yılın Eylül ayında Hama naibi olarak tayin edildi ve şehre gelerek idareyi üstlendi (el-Cezerî, 1998, s. 439; Ebû'l-Fidâ, 1997, s. 379-80; İbn Kesîr, XV, s. 613; Makrîzî, 1998, s. 241).

1299 yılında İlhanlıların Suriye'ye bir sefer düzenlemeleri ve uzun yılların ardından Memlûkleri Vâdî el-Hazindâr Savaşı'nda yenmelerinden sonra Suriye'de bir takım yeni düzenleme ve atamalar yapıldı (savaş hakkında bkz. Uyar, 2012, s. 1-8). Bu sırada, 1300 yılı ortalarında Karasungur da yeniden Halep naipliği görevine getirildi (Ebû'l-Fidâ, 1997, s. 382; Baybars el-Mansûrî, 1998, s. 396). Bu tarihten sonra Karasungur'un Halep naipliği görevi, en-Nâsır Muhammed Kerek'ten yeniden Kahire'ye dönene ve üçüncü kez tahta çıktıktan sonra onu Dimaşk naipliğine atayana kadar devam edecekti (Safedî, 2000, s. 161; İbn Hacer, 1997, s. 148; İbn Tagriberdi, 2002, s. 47-8). Yaklaşık on yıl sürecek bu görevi zarfında Karasungur Moğollarla ilişkilerde, Memlûklerin Moğollara yeniden üstün geldikleri Şakhab Savaşı sürecinde ve ayrıca Ermenilerle münasebetlerde Memlûk Devleti'nin bölgedeki önemli temsilcilerinden biri olmuş ve devletin çıkarlarına hizmet etmişti (bkz. Sağlam, 2017, s. 85-152; Çetin, 2014, s. 51-65; Yiğit, 2015, s. 190-5; Stewart, 2001, s. 136-64; Ayaz, 2007, s. 13).

Karasungur'un erken biyografisiyle ilgili malumatın ardından yeniden 1309 yılındaki gelişmelere, yani Sultan Baybars el-Çaşnigîr ile onun saltanatına karşı Suriye'de oluşan muhalif cephe arasındaki ilişkilere dönebiliriz. Daha önce işaret edildiği üzere, yeni Sultan Kahire'de biat almıştı, ancak Suriye'deki naibler henüz kendisine biat etmemişti ve bunlardan biri de Halep naibi Karasungur'du. Hatta kaynakların verdiği malumat incelendiğinde muhalefetin başını Karasungur'un çektiğini düşünmek mümkün görünüyor. Öyle ki, muhalif emîrlere Sultan Baybars el-Çaşnigîr'in biat talebini çeşitli bahanelerle öteledikten sonra, Halep naibi Karasungur Hama naibi Kıpçak ve Trablus naibi Esendemir'e haber göndererek bu meseleyi görüşmek üzere onların Halep'e gelmesini önerdi. Emîrlere bu teklifi kabul etti ve yanlarına güvendikleri memlûklerinden bazılarını aldılar ve kılık değiştirerek gizlice Halep'e geldiler. Burada yapılan görüşmede mevcut Sultan'a biat etmeyip en-Nâsır Muhammed'e sadık kalacakları hususunda anlaşılabilir ve sonra kendi şehirlerine geri döndüler. Bununla birlikte, Ebû'l-Fidâ, bu aşamada Karasungur'un en-Nâsır Muhammed adına biat almaya başladığını ifade etmektedir (Ebû'l-Fidâ, 1997, s. 397). Bu gelişmelerin hemen ardından Karasungur kendi oğlu Muhammed'i teçhiz edip gizlice Kerek'e gönderdi. Kılık değiştiren Muhammed şehrin girişinde nerden geldiği

sorulduğunda Kahire'den geldiğini söyleyerek şehre girmeyi başardı. Ancak en-Nâsır ile görüşüp konuştuğunda o, hemen “Muhammed” dedi ve onu sesinden tanıdı. Muhammed, en-Nâsır'a bir sultan gibi hürmet ederken en-Nâsır da ona teveccüh gösterip ihsanlarda bulundu. Suriye naiblerine cevaben gönderdiği haberinde ise en-Nâsır, onlara aceleci davranmamalarını ve sabırlı olmalarını tavsiye ediyordu (İbn Tagriberdî, VIII, s. 188, 190-1).

Suriye'deki muhalefet, aleyhinde güçlenirken Sultan Baybars el-Çaşnigîr mevcut naiblere yeniden naib olarak atandıklarına ilişkin taklîdler göndererek onları kendine tabii kılmaya çalışıyor (İbn Tagriberdî, VIII, s. 192), bir yandan da Halife el-Müstekfî Billah'tan yeniden biat almak suretiyle iktidarını güçlendireceğini umuyordu (Baybars el-Mansûrî, 1997, s. 199-200; Nuveyrî, XXXII, s. 108-9; İbn Habîb, 1982, s. 17). Muhalif emîrler Sultan'ın taklîdlerini şimdilik kabul etmiş gibi göründüler, ancak bu, en-Nâsır Muhammed'in tavsiyesi üzerine zaman kazanmak için uygulanan bir taktikten başka bir şey değildi. Nihayet tüm girişimlerine rağmen, istediği neticeyi alamayan Sultan bu kez en-Nâsır üzerindeki baskıyı arttırmaya ve onun imkânlarını kısıtlamaya yönelik girişimlerde bulundu (Sağlam, 2021, s. 108-10). Ne var ki, bu baskılar da istediği sonucu vermeyecek, bilakis muhalefetin ve muhalif cepheye katılanların artmasına neden olacaktı. Gerilen ilişkiler merkezin en-Nâsır'a karşı asker göndermesine neden olurken, Suriye'deki naiblerden gelen davet mektuplarının da ardından en-Nâsır artık harekete geçmeye karar verdi. Bu sırada Karasungur da bir yandan en-Nâsır yanlısı emîr ve naibleri organize etmeye çalışırken bir yandan da Baybars yanlılarını en-Nâsır'a itaate ve kendisiyle beraber hareket etmeye çağırıyordu (Makrîzî, 1941, s. 61-2). Sonunda, Kasım/Aralık 1309 en-Nâsır Muhammed Kerek'ten yola çıkarak Dımaşk'a doğru harekete geçti. Cemaleddin Akkuş, Karasungur'un Karaboğa adlı bir memlûkunu kandırarak sözde Karasungur'dan gelen ve en-Nâsır'ın geri dönmesi gerektiğini bildiren bir mektupla tuzak kurmaya çalıştı. en-Nâsır Muhammed bu mektubu alınca tereddüde düştüyse de beraberindekiler onu vazgeçirdi ve yola devam etmesi hususunda ısrar ettiler. en-Nâsır Muhammed askerlerin samimi bağlılığı ve sevgisine kani olduktan sonra yoluna devam etti (Ebû'l-Fidâ, 1997, s. 397).

en-Nâsır Muhammed Dımaşk'a doğru ilerlerken bir yandan da onun hareketinden haberdar olan destekçileri Suriye'nin muhtelif yerlerinden Dımaşk'a doğru ilerliyordu. Hatta artık Baybars el-Çaşnigîr'in iktidarından ümitlerini kesen büyük emîrler dahi onu terk edip Dımaşk'a gitmeye başlamışlardı. Nihayet en-Nâsır Muhammed 16 Ocak 1310 tarihinde Dımaşk'a girdi. Şehir onun için çoktan hazırды. Bu sırada Sultan Baybars'ın en büyük destekçilerinden olan Akkûş el-Efrem şehirden kaçmıştı. en-Nâsır Dımaşk'a girdikten sonra el-Efrem kendisine haber göndererek eman diledi. en-Nâsır Muhammed bu talebi kabul etti ve el-Efrem de şehre gelerek ona bağlılığını sundu (Ebû'l-Fidâ, 1997, s. 397-8; İbn Kesîr, XV, s. 73; Makrîzî, 1941, s. 67-8; İbn Tagriberdî, VIII, s. 212-3). Bu bağlılık arzı Baybars el-

Çaşnigîr'in saltanatının artık nihayete erdiğinin erken ama belki de en dramatik ifadelerinden biriydi. Diğer naib ve emîrlere de şehre ulaştıkça en-Nâsır'a biat edip bağlılıklarını bildiriyorlardı. Karasungur'un ise Dımaşk'a gelmek üzere Halep'ten çıktığı haberi ulaştı. Bu sırada Dımaşk'ta hutbe artık en-Nâsır Muhammed adına okunmaya başlamıştı.

Ebû'l-Fidâ, Hama naibi Kıpçak ve Trablus naibi Esendemir Gürcü'nün Ocak ayının 27'sinde ve Halep naibi Karasungur'un da 31'inde askerleriyle birlikte Dımaşk'a ulaştığını haber verirken (Ebû'l-Fidâ, 1997, s. 398), Makrîzî Hıms naibi Temür es-Sâkî'yi de onlarla birlikte zikreder. Hatta kaynaklar Karasungur (Makrîzî'de, *naibler*) geldiği sırada en-Nâsır Muhammed'in atına binerek onu karşılamaya çıktığını, bir araya geldiklerinde atından indiğini ve yürüyüp Karasungur'la uzun uzun birbirlerine sarıldıklarını ifade ederler (Ebû'l-Fedâil, 1985, s. 661-2; Makrîzî, 1941, s. 68). İlaveten en-Nâsır Muhammed'in emîrlere teşekkür ederek onları methettiğini de eklerler (Makrîzî, 1941, s. 68; ayrıca, İbn Kesîr, XVI, s. 73).

en-Nâsır Muhammed için tahtı ele geçirmek meselesi artık yalnızca Dımaşk'tan Kahire'ye gitmesine bağlıydı. Kısa sürede hazırlıklar tamamlandı ve en-Nâsır Muhammed 10 Şubat 1310 tarihinde yola çıktı. Hem ordunun hem de halkın büyük desteğini arakasına almış olan en-Nâsır Muhammed kısa süre içinde Kahire'ye ulaştı, ardından Kal'âtü'l-Cebel'e girdi. Tarihler Mart'ın 5'ini gösterdiğinde o, yeni sultan olarak tekrar tahtına oturmuş ve otuz bir yıl sürecek saltanatı başlamıştı bile.

Sultan en-Nâsır Muhammed'in yeni saltanat dönemi, tabir caize, tüm hızıyla başlayacaktı. Suriye başta olmak üzere derhal yeni atamalar yapıldı. Bu bağlamda Karasungur da Dımaşk naipliğine getirilerek bir anlamda terfi ettirilmiş oldu (Ebû'l-Fidâ, 1997, s. 399; İbn Kesîr, XVI, s. 74; İbn Habîb, 1982, s. 20). Sultan bir yandan bu idari düzenlemeleri yaparken bir yandan da Baybars el-Çaşnigîr ve Sellâr başta olmak üzere vaktiyle kendisini tahakkümleri altında ezen emîrlere ve onların tarafında yer alanların takip ve tutuklanma işine koyulacaktı. Tabii Karasungur'un Dımaşk naipliğine getirilmesi bir takım seslerin yükselmesine de sebep oldu. Özellikle Eşrefiyye memlûkleri "*üstadımız el-Melikü'l-Eşref'i katleden ve kanının izi hâlâ kılıcından çıkmamış bu adam bugün memleketin hâkimi haline geldi*" diyerek, muhtemelen Karasungur'un da bu yeni iktidar ortamında hatırlanmasını istemediği günlere gönderme yapıyorlardı (Makrîzî, 1941, s. 79; Kortantamer, 1993, s. 96).

Zikredilen söylentilerin kendisine haber verilmesinden sonra Karasungur endişelenerek Mısır'dan ayrılma noktasında acele etti. Bu sırada, belki de kaderin bir cilvesi olarak Baybars el-Çaşnigîr'in yakalanması da Karasungur aracılığıyla gerçekleşti. Öyle ki, en-Nâsır Muhammed Kahire'ye yaklaşırken Baybars hazineden alabileceklerini ve ayrıca pek çok atı da beraberine alarak kaçmıştı. Sultan'ın onun peşinden gönderdiği emîrlere

Baybars el-Mansûrî ile Bahadır el-As kısa süre sonra Baybars'ın aldığı hazine ve atlarla geri döndüler. Bu sırada Baybars el-Çaşnigîr eman talep etmiş ve bu talebi de kabul görmüştü. Ancak o yönünü değiştirerek Sahyûn'a gitmeye karar verdi. Ne var ki, Gazze civarında, Dârûm yakınlarındaki el-Ansur denilen yerde bulunduğu sırada tutuklanma kararı Karasungur'a ve Trablus naibi el-Hac Bahadır'a bildirildi. Bu sırada, Dımaşk'ın yeni naibi olarak atanmış olan Karasungur şehre gitmek üzere dönüş yolundaydı. Haber gelir gelmez atına atladı ve emri yerine getirmek üzere harekete geçti. Bahsedilen yerde Baybars'ı yakalayıp tutukladı. Onu geri götürmek üzere yola koyuldu ve Baybars'ı teslim alma göreviyle Kahire'den yola çıkan Esendimir Gürcü ile karşılaşmış tutukluyu ona teslim etti. Baybars el-Çaşnigîr'in bu sıradaki perişan hali Karasungur'u dahi etkilemişti. Karasungur, başlığını yere atıp "*Allah bu dünyaya lanet etsin! şu günü göreceğimize keşke ölseydik*" dedi. Baybars ve beraberindeki tutuklular Kahire'ye götürülürken Karasungur da tekrar Dımaşk'a doğru yola koyuldu (Ebû'l-Fidâ, 1997, s. 400; Baybars el-Mansûrî, 1997, s. 212; Makrîzî, 1941, s. 79-80; İbn Tagriberdî, VIII, s. 218; İbnü'd-Devâdârî, 1960, s. 197 vd)⁴. Nihayet evvela Baybars el-Çaşnigîr ve ardından da Sellâr'ın yakalanıp tutuklanmaları, kısa süre sonra katledilmeleriyle neticelenecekti ki, onların ölümleri, bu süreçtekilerin kesinlikle sonuncuları değildi (bkz. Kanat, 1998, s. 117-8; Sağlam, 2021, s. 125 vd).

Sultan en-Nâsır Muhammed'in üçüncü saltanat döneminin pek çok açıdan yeni bir süreç olduğuna işaret edilmişti. Öyle ki, tahta çıkışının hemen ardından Sultan en-Nâsır Muhammed tam bir intikam ve tasfiye politikası uygulamaya başlamıştı. Daha önceki saltanat dönemlerinde yaşadıkları ve Sultan'ın bunlardan çıkardığı dersler, öyle anlaşılıyor ki, onun üçüncü saltanat dönemini şekillendiriyordu. İlk iki saltanat zamanında kendisiyle ters düşen veya onu bir şekilde baskı altına alan emîrlerin katli veya tasfiyesi anlaşılabilir bir durumken Sultan en-Nâsır, üçüncü kez tahta çıkışına yardımcı olan ve bu süreçte onu destekleyen emîrlerin dahi pek çoğunu saf dışı bırakma noktasında bir tereddüt göstermemişti. Hatta bu dönemde yaşananların ayrıntıları incelendiğinde bazı emîrlerin tasfiyesinin adeta bir bahane üretilerek gerçekleştirildiği ve dolayısıyla da komplo ihtimalleri akla oldukça yakın gelmektedir. Bu tasfiyelerin ayrıntıları çalışmamızın kapsamının ötesinde olmakla birlikte, en-Nâsır Muhammed'in yeniden iktidarını destekleyen, üçüncü saltanatının başında Halep naibi olarak atadığı ve kısa süre sonra da tutuklatacağı Esendimir ile arasında geçen konuşmada söyledikleri, onun düşüncesini ortaya koymasına bakımından iyi bir örnektir. Esendimir tutuklanıp kale zindanına atılınca suçunun ne olduğunun Sultan'a sorulmasını ister. Sultan en-Nâsır ise ona, "*suçun yok, ancak yolculuğun için seni uğurlarken, bana 'Ya Hond! devletinde büyük koç bırakma, kendi*

⁴ Zikredilen kaynakların olaya ilişkin anlatılarında bazı farklılıklar mevcuttur.

memlûklerini yetiştir' diyerek tavsiye vermiştin. Yanımda senden başka büyük koç kalmamıştı" cevabını gönderir (Makrîzî, 1941, s. 94; İbn Tagriberdî, IX, s. 24; Sümer, 1969, s. 79). Bu sözler üçüncü saltanat döneminde Sultan'ın uygulayacağı politikanın da bir beyanı olması bakımında manalıdır ki, eski idarî kadroyu tasfiye ederken kendi memlûklerini yönetici kademedeki istihdamı bu politikanın fiilî karşılığıdır (bu değişim sürecindeki gelişmelerin ayrıntıları için bkz. Amitai, 1990, s. 145-163; Sağlam, 2021, s. 130 vd).

Yukarıda ortaya konulanlar ışığında, Karasungur ile en-Nâsır Muhammed arasında bir yakınlık ve belli ölçüde bir dostluk olduğunu ifade etmek mümkün görünüyor. Hatırlanacak olursa, Karasungur kendi oğlunu riske atma pahasına en-Nâsır Muhammed'in yeniden iktidarı için çaba sarf etmişti. Ancak, öyle görünüyor ki, bu çaba dahi Karasungur için bir imtiyaz sağlanmasını mümkün kılmayacaktı. Gerek kişisel gerekse siyasi anlamda bilinen tüm hayatı ve faaliyetleri göz önüne alındığında, Sultan en-Nâsır Muhammed'in, kendisine herhangi bir şekilde zarar veren veya onun, böyle bir ihtimalden şüphelenmesine dahi sebep olacak faaliyetlerde bulunan birinin eylemlerinin karşılıksız kalmayacağını tahmin etmek güç değildir. Bu ifadeler Sultan'ın tamamıyla intikamcı bir düşünceyle hareket ettiği anlamına gelmiyor. Ancak mevcut kaynaklar ve onun dönemine ilişkin yapılan çalışmalar dolayısıyla malumdur ki, zaman zaman –belki de çoğu insan gibi– intikamcı bir dürtüyle de hareket edebilmekle beraber, Sultan en-Nâsır son derece pragmatist, oldukça şüpheli ve plancı bir yapıya sahipti. Dolayısıyla, geçmişe dönük bir intikam dürtüsü üçüncü saltanatının ilk yıllarındaki radikal kararlarında belli ölçüde tesirli olmuşsa da öyle anlaşılıyor ki, bunların esas amacı iktidarını yeni risklerden, hatta risk ihtimallerinden dahi uzak tutmak ve korumaktır. Dolayısıyla önceki dönemlerin etkili isimlerinden biri olmasının yanında Karasungur, Sultan'ın ağabeyi el-Eşref Halil'in de katilleri arasındaydı. Bu, Sultan en-Nâsır gibi biri için çok fazla risk demektir. Meseleyle alakalı olarak İbn Battûta açıkça şöyle der, "...saltanatı güçlenince, en-Nâsır kardeşinin katillerinin peşine düştü, hem kardeşinin intikamını aldığını göstermek hem de kardeşine yapmaya cesaret ettiklerini kendisine de yapmaya cesaret etmelerinden korktuğu için onları birer birer öldürüyordu" (İbn Battûta, 1987, s. 93).

Karasungur devrik sultanı yakalama görevini yerine getirdikten sonra Dımaşk'a dönmüştü. Ancak bu sırada Sultan en-Nâsır Muhammed Baybars el-Çaşnigîr'i teslim almaya gelen Esendemir'le, Karasungur için de bir emir göndermiş ve *onu da tutuklamaya azmettiğinden* kaleye gelmesini istemişti. Ne var ki, Karasungur bunu fark etmiş ve daha önce görevlendirildiği Suriye'deki bazı Arap kabilelerini tedip işinin aciliyetini bahane ederek Kahire'ye gitmemişti (Makrîzî, 1941, s. 80, 82; İbn Tagriberdî, VIII, s. 219, 222). Bu sırada yapılan tutuklamalar Suriye'deki emîrlerin sıranın kendilerine geleceği korkusuyla iyice huzursuz olmalarına sebep oldu, hatta bunlardan bazıları aralarında, şayet Sultan çağırırsa gitmeme hususunda anlaşmışlardı.

Nihayet bu süreçte yeni atamalar veya görev değişiklikleri de yapılıyordu. Bu kapsamda Esendemir Halep naipliğine atanmıştı. Ne var ki, Sultan en-Nâsır daha fazla beklemeye tahammül edemeden 1311 Mayıs'ının başında Esendemir'i tutuklattı (Ebû'l-Fidâ, 1997, s. 404-5; Makrîzî, 1941, s. 93). Bu tutuklama sıranın kendisine geldiği hususunda artık Karasungur'da şüpheye yer bırakmadı. Karasungur daha önce Halep'te uzun süre görev yaptığı ve orada yaşamayı sevdiği gerekçeleriyle, ancak muhtemelen merkezden olabildiğince uzaklaşmak için yeniden Halep naipliğine atanmayı talep etti. Bu isteği kabul gördü ve atanma taklidi Mayıs'ın sonlarına doğru emîr Seyfeddin Argun aracılığıyla kendisine ulaştırıldı (Ebû'l-Fidâ, 1997, s. 405-6; Ebü'l-Fedâil, 1985, s. 702; İbn Kesîr, XVI, s. 86-7). Karasungur, Seyfeddin Argun refakatinde Halep'e gitmek üzere yola çıktı. Ne var ki, tutuklanma endişesi artık o boyutlara ulaşmıştı ki, Halep'teki birliklerin kendisini derdest edeceği vehmine kapıldı. Ancak Seyfeddin Argun onu teskin ettikten sonra yola devam ettiler ve Haziran'ın başında Halep'e ulaştılar (Ebû'l-Fidâ, 1997, s. 406; Makrîzî, 1941, s. 100).

Görev yerini değiştirerek Halep'e geçmesine rağmen, Karasungur kapıldığı tutuklanma endişesinden kurtulamıyordu. Tabii Sultan en-Nâsır'ın diğer emîrleri tutuklamaya devam edişi bu endişelerin yersiz olmadığını gösteriyordu. Karasungur yeni bir çözüm bulmak amacıyla, Halep'teki daha önceki uzun süreli görevi dolayısıyla zaten tanıdığı Bedevî liderlerden Süleyman b. Muhenna ve kardeşi Musa ile yakınlaştı. Hediyeleşmelerin ardından taraflar iyice dost oldu. Sonunda İbn Muhenna Halep'e geldi ve bir süre Karasungur'un yanında kaldı. Bu sırada Sultan haber göndererek Muhenna'nın onu tutuklamasını istediye de o, bunu kabul etmedi. Muhenna'nın kızgınlığına bakılırsa bu gelişmeden Karasungur'u da haberdar etti ve sonrasında Karasungur hacca gitmek için Sultan'dan izin istedi. Sultan izin verdiği gibi, yolculuğu için Karasungur'a para ve ayrıca hediyeler gönderdi. Onun yokluğunda yerine vekâlet etmesi için de emîr Karatay görevlendirildi. Karasungur memlûklerinden bazılarını şehirde bırakarak ve yaklaşık dört yüz tanesini de beraberine alarak Şubat ayının 20'lerinde Halep'ten ayrıldı (Ebû'l-Fidâ, 1997, s. 406; Makrîzî, 1941, s. 108; İbn Tagriberdî, IX, s. 27). Bu noktada bazı kaynaklarda, Sultan'ın Karasungur'un yolunu kesmeleri için Gazze, Dımaşk ve Kerek naipleri ve bedevîlerden Benû Ukbe'ye haber gönderdiğine, ayrıca beş yüz kişilik bir memlûk birliğini de onu yakalamak üzere Hicaz'a sevk ettiğine ilişkin haberlerin Karasungur'a ulaştırıldığı kayıtlıdır. Bu haberlerle birlikte Karasungur için bir de uyarı vardı, "*Kabe'nin örtüsüne yapışsan bile, seni alacaklar. Canını kurtarmaya bak!*" (İbnü'd-Devâdârî, 1960, s. 219; Kortantamer, 1993, s. 96-7). Ancak diğer bazı kaynaklar ise bu haberlerin asılsız olmasına rağmen, Karasungur'u endişeye sevk ettiğini ve beraberindekilerin de bu haberlere itimat ederek Karasungur'u uyarması üzerine onun Hicaz'a gitmekten vazgeçtiğini bildirir (Baybars el-Mansûrî, 1997, s. 235; Ebû'l-Fidâ, 1997, s. 406-7). Bu sırada,

menzile doğru belli bir mesafe katetmiş olan Karasungur hacca gitmekten vazgeçerek ez-Zizâ'dan geri döndü. Hızlı şekilde Halep'e yönelen Karasungur şehrin önlerine kadar geldi. Ancak bu sırada Kahire'den, şehrin idaresine vekâlet eden emîr Karatay'a haber gelmiş ve Karasungur geri döndüğünde onu şehre almaması bildirilmişti (Makrîzî, 1941, s. 108). Baybars el-Mansûrî'ye göre ise o izinle gittiği, ancak izinsiz şekilde geri döndüğü için şehre girişine müsaade edilmemişti (Baybars el-Mansûrî, 1997, s. 236). Aynı zamanda Karasungur'un şehirdeki memlûklerinin de dışarı çıkışına izin verilmedi. Bunun üzerine Karasungur durumu Muhenna'ya bildirdi. Muhenna ise emîr Karatay'a haber göndererek şayet Karasungur'a ait olanları vermezse şehre saldıracığını haber verdi (Makrîzî, 1941, s. 108). Bu sayede Karasungur mallarını aldı⁵. Bununla birlikte, tehditten korkan emîr Karatay durumu Kahire'ye bildirdi ve Karasungur'un mallarından birazını Halep'te bulunan [Karasungur'un] oğlu emîr İzzeddin Ferec ile Mısır'a gönderdi. Sultan en-Nâsır onu ve kardeşi emîr Ali'yi oldukça iyi karşıladı ve onlar Kahire'de kaldı. Karasungur ise bu sırada Halep'ten ayrılarak Muhenna'nın yanına gitmişti (Makrîzî, 1941, s. 108-9; İbn Tagriberdi, IX, s. 27-8; ayrıca bkz. İbnü'd-Devâdârî, 1960, s. 221-2).

Muhenna, Karasungur'u son derece iyi karşıladı ve ağırladı. Ayrıca Sultan'a bir mektup yazarak durum hakkında bilgi verdi ve Karasungur'un Hicaz'a takatsizliği dolayısıyla gidemediğini ilettili. Muhenna ve (Sultan nezdinde muhterem bir kişi olan) annesinin aracılığı dolayısıyla Sultan en-Nâsır, Karasungur'un affedildiğini ve istediği yerde naib olarak görevlendirileceğini bildirdi (Makrîzî, 1941, s. 109). Bir başka habere göreyse Sultan en-Nâsır Muhammed Karasungur'a bir mektup göndererek kendisinin büyük emirlerden olduğunu, nasıl olur da cahillerin ve düşmanların sözlerine kandığını, bu safatalara aldırış etmeyerek Halep'e dönmesini tavsiye ediyordu (İbnü'd-Devâdârî, 1960, s. 223; Baybars el-Mansûrî, 1997, s. 236; Ebû'l-Fidâ, 1997, s. 406-7). Ancak bu sırada Sultan evvela Hüsameddin Kara Laçın komutasındaki bir birliği, onların ardından ise bir ikincisini teçhiz ederek Suriye'ye gönderdi (Ebû'l-Fidâ, 1997, s. 406; Makrîzî, 1941, s. 109).

Sultan en-Nâsır Muhammed ve Karasungur arasındaki bu güvensiz ilişki ve haberleşmeler devam ederken Karasungur'un casuslarından güvercinler aracılığıyla bir istihbarat ulaştırıldı⁶. Buna göre, Halep'e döndüğü anda Kara Laçın ve aynı vazifeyle görevlendirilen Toktay'ın, askerlerle birlikte Karasungur'a hücumunun emredildiği ve Esendermir'den feci bir şekilde alıkonulacağı bildiriliyordu (İbnü'd-Devâdârî, 1960, s. 223). Durumun

⁵ İbn Battûta'ya göre, Muhenna yaklaşık yirmi beş bin adamıyla gelmiş, şehrin kapısını kırarak Halep'e zorla girmiş ve malları bu şekilde almıştı (bkz. İbn Battûta, 1987, s. 94).

⁶ Ortaçağ Türk-İslâm devletlerinde güvercinlerin haberleşme aracı kullanımı hakkındaki bir çalışma için bkz. (Özbek, 2018b, s. 18-42).

farkında olan Karasungur ve Muhenna muhtemelen zaman kazanmak adına Sultan'a hem teşekkür etme hem de Serhad'da naiplik talebi bahanesiyle yeni bir haber gönderdi. Ayrıca Karasungur Halep'te kalan diğer mallarını da talep ediyordu. Sultan en-Nâsır bu talebi de kabul edip yeni bir taklîd gönderdi (Makrîzî, 1941, s. 109-10; İbn Tagriberdî, IX, s. 28). Kuvvetle muhtemel artık Memlûk ülkesinden tamamen kaçış için hazırlık yapan Karasungur bu sayede Halep'te kalan diğer mallarını da almayı başararak durumunu biraz daha kuvvetlendirdi.

Aynı süreçte Trablus naibi⁷ olan (Makrîzî, 1941, s. 109; İbn Tagriberdî, IX, s. 28) Cemaleddin Akkuş el-Efrem kuvvetle muhtemel Karasungur gibi tutuklanacaklar listesinde olduğunun farkındaydı. Karasungur ona haber göndererek kendisine katılmaya davet etti. el-Efrem buna olumlu yanıt verdiği gibi, Dımaşk'ta bulunan damadı İzzeddin Aydemir ez-Zeredkâş'a haber göndererek kendilerine ve Karasungur'a katılacak kimseler varsa bulmasını söyledi (Makrîzî, 1941, s. 109-10). Ebû'l-Fidâ'ya göre el-Efrem ve İzzeddin zaten bir isyan niyetindeydi ve harekete geçmişlerdi, ancak istedikleri düzeyde destek bulamıyorlardı (Ebû'l-Fidâ, 1997, s. 408). İşaret edilen haberleşmenin ardından taraflar bir araya geldiler ve içinde buldukları çıkmaz üzerine münakaşa ettiler. el-Efrem, Sultan'ın yakaladığı huşdaşlarına yapılan işkencelere dair habercilerden duyduklarına inanmadığını söylüyordu. Ayrıca Suriye'ye gönderilen askerlerin de tek amacının kendilerini yakalamak olduğundan emindi (İbnü'd-Devâdârî, 1960, s. 226). Tüm bunlar, şayet bu askerlerin ellerine düşerlerse duymaya dahi tahammül edemedikleri işkencelerin kendilerine uygulanacağı anlamına geliyordu. Dolayısıyla da geriye tek bir çare kalmıştı, kaçmak.

Akkuş el-Efrem, Karasungur ile buluşmaya giderken beraberinde beş tablâne emîri, altı tane onlar emîri ve bir grup da Türkmen vardı. Ardından ez-Zeredkâş da Dımaşk valisi emîr Balabân ed-Dımaşkî ve Baybars el-Hüsâmî ile onlara katıldı (Makrîzî, 1941, s. 110-1; İbn Tagriberdî, IX, s. 28). Bu katılımların ardından Muhenna'dan ayrılan grup yola koyuldu. 1312 yılının Nisan sonu ve Mayıs başı civarında grup yoldaydı. Memlûk emîr ve askerlerinden mürekkep bir birlik ise onları takip etmek üzere peşlerine düştü. Birlik Selemiye üzerinden er-Rahbe'ye kadar takibe devam etti, ancak yetişemediler. Grubun beraberindeki Türkmenler ve memlûklerden bazıları er-Rahbe'de gruptan ayrıldı. Bu sırada hem Karasungur hem de el-Efrem oğulları ve haremelerini Kahire'ye gönderdiler. Sultan en-Nâsır'a layıkıyla hürmet etmeleri ve yer öpmelerini tavsiye ederken, onun meselesinin kendileriyle olduğunu ve onlara bir şey yapmayacağından emin olduklarını söylemişlerdi ki, gerçekten Kahire'ye vardıklarında Sultan onları son derece iyi karşılayacaktı (Makrîzî, 1941, s. 115; Baybars el-Mansûrî, 1997, s. 236-7).

⁷ Ebû'l-Fidâ'da "*naibü's-saltana bi'l-fütuhât*" olarak geçiyor (Ebû'l-Fidâ, 1997, s. 408).

Karasungur ve beraberindekiler ise er-Rahbe'yi geçip Mardin yönünde ilerlerken artık Fırat geride kalmıştı. Bu aynı zamanda takipteki birliğin, peşlerini bırakmak durumunda kalacağı anlamına geliyordu ki, nitekim öyle de oldu (Ebû'l-Fidâ, 1997, s. 408-9).

Yoluna devam eden grup Mardin'e vardığında gelişleri Hudâbende'ye⁸ (Olcaytu Han) bildirildi. Olcaytu Han onları karşılamak üzere bazı Moğol ileri gelenlerini ve hizmetlerinde bulunmak üzere de görevliler tayin etti. Ayrıca bir eman göndererek can ve mal güvenliklerini teminat altına aldığı gibi, günlük tahsisatlarına kadar her ihtiyaçlarını düşünmüş ve teminini emretmişti (Safedî, 1998, s. 95). Refakatçileriyle birlikte grup önce Bağdat'a gitti, burada üç gün kaldıktan sonra ordugâha yöneldiler. Özellikle Bağdat'a gelişleri ve burada ağırınma süreçleri tam bir şölen havasında geçti (İbnü'd-Devâdârî, 1960, s. 230). Daha sonra İlhan'ın yanına varmak üzere yola koyuldular. Memlûk kaynakları Karasungur ve beraberindeki heyetin Ordu'ya (*ordugâh*) yaklaştıklarında Olcaytu Han'ın onları karşılamaya çıktığını söylüyorsa da (İbnü'd-Devâdârî, 1960, s. 231; Makrîzî, 1941, s. 115; İbn Tagriberdî, IX, s. 29), Kâşânî 1312 yılının 3 Temmuz'unda Sultâniye'ye vardıklarını, üç gün sonra Olcaytu Han'ın huzuruna çıktıklarını ve hediyeler takdim ettiklerini bildirmektedir (Kâşânî, 1391, s. 141). Olcaytu Han son derece iyi karşıladığı ve ağırladığı emirler için otağ kurdurdu ve onlara ikramlarda bulundu. Karasungur ve el-Efrem ise uğradıkları zulmü anlatmakla beraber İlhan'ı Suriye üzerine yürümeye teşvik ediyor hatta, burayı savaşız dahi ele geçirme vaatlerinde bulunuyorlardı. İlhan onların hallerine *acıdığı* için Karasungur'a Merâga'yı, Akkuş el-Efrem'e Hemedân'ı ve ez-Zeredkâş'a da Nihavend'i iktâ etti ve onlar buralarda kaldı (Kâşânî, 1391, s. 142; Makrîzî, 1941, s. 115; İbn Hacer, 1997, s. 148; İbn Tagriberdî, IX, s. 29). Bununla birlikte, Olcaytu Han siyahtan nefret ettiği için Karasungur'un adını değiştirerek ona Aksungur adını verdi (Kâşânî, 1391, s. 141; İbn Hacer, 1997, s. 148).

Memlûk emîrlerinin İlhanlı ülkesine sığınmasının üzerinden çok geçmemişti ki, Memlûklerin müttefiki Altın Orda tarafından onlar hakkında bir şikâyet geldi. İbnü'd-Devâdârî, Ekim 1313'te Tokta Han⁹ ve Olcaytu Han'ın kuvvetleri arasında, neredeyse sürekli hareketli Altın Orda – İlhanlı sınırında yeni bir savaşın daha yapıldığını ve İlhanlıların galip geldiğini bildirmektedir. Altın Orda tarafına göre, bu mağlubiyetin asıl sebeplerinden birisi de Memlûk emîrleriydi. Bu durum Tokta Han'a haber verildiğinde son derece canı sıkıldı. Ardından bir elçilik heyeti hazırlandı ve Kahire'ye gönderildi. Heyettekiler gelip huzura çıktıklarında Karasungur ve beraberindekilerin yaptıklarından şikâyet etti ve hatta onlar olmasaydı

⁸ Bu isimlendirmeye alakalı olarak bkz. (Uyar, 2016, s. 595-604).

⁹ Tokta Han'ın ölümüyle alakalı 1312 ve 1313 tarihleri zikredilmekte olup bu hususta tam bir mutabakat yoktur. İlgili olarak bkz. Uzun, 2001, s. 754, dipnot 119.

İlhanlıları helak edeceklerini söylediler. Elçiler diğer bir takım meselelerin görüşülmesinden sonra ülkelerine geri döndüler (bkz. İbnü'd-Devâdârî, 1960, s. 279, 280-81).

Karasungur ve beraberindekilerin İlhanlı ülkesine kaçışlarından sonra kaynakların onlar hakkında verdiği malumat tabii olarak azalır. Ancak bu kaçış aynı zamanda onların devletlerarası bir mesele haline geliş sürecinin ve özellikle Karasungur'u hedefleyen bir fedâi akınının başlangıcı olacaktı. Sultan en-Nâsır Muhammed ise Karasungur ile ilişkileri veya ona meylettikleri bahanesiyle bazı yeni tutuklamalar yaptı (bkz. Sağlam, 2021, s. 144-5). Daha sonraki bitip tükenmeyen girişimlerinden de anlaşıldığı kadarıyla Sultan'ın, Karasungur'u elinden kaçırmamasının öfkesi dinmiyordu.

İşaret edildiği üzere, bu yeni aşamada Sultan en-Nâsır amacına fedailer aracılığıyla ulaşmaya çalışacaktı. Onun İsmâîlî fedailerle ilişkisinin son derece yakın ve güçlü olduğunu düşünmek için yeterli veri mevcut gibi görünüyor. Özellikle İbn Battûta'nın, 1326 yılı civarında Masyaf başta olmak üzere civardaki İsmâîlî kalelerini ziyareti bağlamında şu ifadeleri dikkat çekicidir: “*fedâiler el-Melikü'n-Nâsır'ın oklarıdır. Irak ve başka yerlerdeki hasımlarından kim ona düşmanlık ederse Sultan onu fedâilerle vurur...*” (İbn Battûta, 1987, s. 93). Bu fedailerin tüm girişimleri kaynaklara yansımış değildir veya var olan ilgili malumat bir takım boşluklar içermektedir ki, işin doğası gereği bu son derece anlaşılırdır. Yine de mevcut veri Sultan en-Nâsır'ın bir an bile Karasungur'un peşini bırakma niyetinde olmadığını ifade etmek için kâfi düzeydedir.

Tam tarihi net değilse de Karasungur ve yanındakilerin İlhanlı ülkesine kaçışının üzerinden biraz vakit geçtikten sonra, onların kalışlarının uzaması Sultan'ın oldukça canını sıktı. O, Yûnus adlı bir taciri çağırarak ona altın verdi ve Tebriz'e gitmesini, orada bir süre kalarak çevre edinmesini, ardından da fedâiler geldiğinde onlara güvenli bir yer temin etmesini söyledi. Vakit geldiğinde fedâilerden biri Akkuş el-Efrem'i diğeri ise Karasungur'u öldürmek üzere harekete geçti. Akkuş el-Efrem için gönderilen fedâi onu yaralamayı başardıysa da öldüremedi. Ancak kendisi yakalanarak hemen orada katledildi. Karasungur için gönderilen ise korktu ve planı uygulamaya koyamadı. Bu girişimin yarattığı tedirginlik yüzünden Karasungur ve hatta İlhanlı Emîr Çoban ve vezir Ali Şah tedbir amaçlı olarak sürekli yer değiştirmeye başladı ve güvenlik önlemlerini arttırdılar (Ebü'l-Fedâil, 1973, s. 108-9; Makrîzî, 1958, s. 554; Kortantamer, 1993, s. 99-100).

Doğrudan Karasungur'la alakalı olmasa da Bağdat'ta ve İlhanlı ülkesinin farklı yerlerindeki suikastlara dair haberler (bkz. Melville, 1996, s. 249-51) zaten bu konuda artan tedirginliği daha da tırmandırıyordu. Gelen haberlerin ardından arttırılan tedbirlere rağmen, Suriye'den gelerek ülkeye

giren fedâîler 1 Temmuz 1314 günü Sultâniye’de Karasungur’u¹⁰ bıçakladı ve onu bacağından yaraladılar. Çok yaklaşımlarına rağmen, yine amaçlarına ulaşamamışlardı. Karasungur tedavisinin ardından iyileşti ve yeniden at binebildi. Fedâîlerden biri öldürülürken diğeri kaçmayı başardı. Bu gelişmenin üzerine, Tebriz’deki Araplardan bir grup katledildi (Kâşânî, 1391, s. 166; Ebû’l-Fedâîl, 1985, s. 747-8).

1315 yılına gelindiğinde, kaynaklar Karasungur’un adını bu kez başka bir vesileyle zikreder. Öyle ki, yine Karasungur’a suikast için Masyaf’tan gönderilen fedailerden bir grup, Mendûh adındaki bir Kürt reisi tarafından açığa çıkarılmış ve bunların bazıları yakalanmıştı. Bu şahıs zikredilen yılda Emîr Çoban adına vergi toplamak üzere Malatya’ya gönderilmişti. Bununla birlikte, şehrin bu sıradaki naibi Mizâmîr, Menduh’un Malatya naibliğini kendisinden almasından endişe ediyordu. O, Sultan en-Nâsır’la yazışmış, hatta şehrin memlûk askerine teslimini görüşmüşlerdi. Nihayet Memlûk ordusu sefere çıktı ve şehri kuşattı. Bu sırada Menduh yakalandı, ancak kısa süre sonra kaçmayı başardı. (Makrîzî, 1941, s. 143; Ebû’l-Fidâ, 1997, s. 418-22; Çetin, 2009, s. 53). Malatya üzerine düzenlenen bu seferin arkasında yatan sebebi bütünüyle Karasungur’la ilişkilendirmek çok makul değilse de bunun Sultan’ı teşvik eden hususlardan biri olduğunu ifade etmek mümkün görünüyor.

1315 yılının son günlerinde, Bağdat’ta bulunduğu sırada Karasungur’a yeni bir fedâî saldırısı oldu. Bu kez o, yara almadan kurtuldu, ancak fedâî yine katledildi (Ebû’l-Fidâ, 1997, s. 421-2; İbn Kesîr, XVI, s. 112). 1316 yılının ilk aylarında, Kâşânî’ye göre, Sultan en-Nâsır Muhammed’den yeni bir hamle geldi. Buna göre, Sultan en-Nâsır, Mısır sultanının (yani kendisinin) öldüğü ve onun yerine Karasungur’un oğlunun geçtiğine dair dedikodular yayarak İlhanlı ülkesinde işini bitiremediği Karasungur’u tuzağa çekemeye, yani ülkeye geri dönmesini sağlamaya çalışmıştı (Kâşânî, 1391, s. 200; Melville, 1996, s. 252, 261). Ancak bu girişim de başarısız oldu.

Olcaytu Han’ın ölümünün ardından Ebû Said Bahadır 1317 yılında İlhanlı tahtına geçti. Malum olduğu üzere, onun İlhan oluşundan kısa süre sonra, Memlûk – İlhanlı ilişkileri köklü bir değişime uğrayacaktı. Neredeyse atmış yıllık düşmanlığın ardından taraflar arasında bir barış ihtimali gündeme geldi ve buna yönelik müzakereler başladı. Ancak Sultan en-Nâsır barışın konuşulduğu bir zamanda dahi İlhanlı ülkesine ardı ardına fedâîler göndermekten vazgeçmedi. Söz konusu barış görüşmelerinin evveliyatı olmakla beraber, bunların daha ciddi bir zemin kazanması 1320 yılını bulmuş, barışın her iki tarafça akdi ise ancak 1323 yılında gerçekleşmişti. Bu süreçte, Sultan ile son derece yakın olan ve onun memlûk tacirliğini yapan Mecdüddin

¹⁰ Kâşânî’de *Aksungur* (Kâşânî, 1391, s. 166).

es-Sellâmî aynı zamanda taraflar arasındaki barış müzakerelerini yürüten kişiydi. Ne var ki, Sultan en-Nâsır bunu da bir fırsata çevirmeye çalıştı. es-Sellâmî'yi çağırarak onun aynı zamanda İlhanlı ülkesindeki gözü olmasını ve fedâîlerin durumunu takip etmesini istedi. es-Sellâmî'yi görevlendirip İlhanlı ülkesine gönderdikten kısa süre sonra Masyaf kalesinden istediği dört fedâîyi de onun ardından gönderdi. 1320'nin ilk aylarında, bu dört fedaiden üçü Tebriz'e girdiği sırada yakalandı, fakat Sultan'ın es-Sellâmî'ye yazdığı mektubu üzerinde taşıyan fedâî kaçmayı başarmıştı. Bu grubu takip eden ikinci bir fedai grubu daha, kısa süre içinde geldi. Bunlardan bir tanesi, at üstünde bir nehri geçtiği sırada Karasungur'a saldırdı. Atın ürkmesi sayesinde fedainin dengesi kayboldu ve düşerken atı yaraladı. Karasungur bir kez daha yara almadan kurtulmayı başardı (Ebû'l-Fedâil, 1973, s. 109-10; Makrîzî, 1958, s. 556; Kortantamer, 1993, s. 100-1).

Ardı ardına gelen fedâî saldırılarının yalnızca Karasungur'u değil, aslında Ebû Said Han, Emîr Çoban ve Ali Şah'ı hedeflediğine ilişkin söylentiler çok geçmeden etrafa yayılmıştı. Bir habere göre Ebû Said Han yaklaşık on gün çadırından çıkamamıştı. Artan huzursuzluk yüzünden Emîr Çoban, es-Sellâmî'yi çağırdı ve şöyle dedi: “*Sen! Kalkıp buraya hediyelerle geliyorsun ve Mısır hâkimiyle müttefik olmamızı istiyorsun, herhalde fedâîler ve İsmâîliler katledene kadar bizi kandırmaya devam edeceksin*” (Makrîzî, 1941, s. 207). Ardından İlhanlı tarafı bir heyet tertip etti ve yine es-Sellâmî'nin liderliğinde Kahire'ye gönderdi. İlhanlılar eğer barış yapılacaksa bu fedâî meselesinin artık bir son bulmasını istiyordu.

Sultan en-Nâsır'ın Karasungur'u öldürtmeye yönelik çabaları devam ederken 720 (1320/1321) yılında karşı hamle geldi. Kahire'de, halktan bazıları garip görümlü birileri hakkında şikâyette bulundu. Kahire valisi yaptığı tetkikat neticesinde bunların ikisini yakaladı, ancak diğer ikisi kaçtı. Karasungur'un Sultan'ı öldürmek üzere gönderdiği fedâîler oldukları anlaşılınca katledildiler. Sultan meydana indiğinde insanların sokaklarda oturması yasaklandı ve Sultan atıyla geçerken halkın evlerine kapanması emredildi (Makrîzî, 1941, s. 208-9). Anlaşılan o ki, Sultan en-Nâsır'ın karşı tarafa yaşattığı korku bu kez kendi payına düşmüştü.

Mecdüddin es-Sellâmî başkanlığındaki heyet hediyelerle birlikte 1321 yılının Şubat ayında Kahire'ye vardı (Ebû'l-Fidâ, 1997, s. 435). Taraflar arasındaki müstakbel antlaşmanın şartları artık şekilleniyordu. Karasungur meselesi artık öyle bir noktaya ulaşmıştı ki, altı şartlı anlaşmanın maddelerinden biri fedâîler, biri karşı tarafa sığınanlar ve bir diğeri de doğrudan Karasungur'un istenilmemesiyle alakalıydı (bkz. Melville, 1996, s. 253-4). Müzakereler bir süre daha devam edecekti.

Devam eden müzakereler de Sultan en-Nâsır'ı durduramamıştı. Bu sırada es-Sellâmî, Sultan'ın daimi görevlisi olarak İlhanlı ülkesine tayin edilmişti. Daha önce ülkeye giren fedâîlerden biri (muhtemelen 1323 yılı)

Ramazan Bayramı'na kadar karargâhta saklanmayı başardı. İleri gelenler ve naipler İlhan'a ve Çoban'a bayram ziyaretinde bulundular. Bu tebrik meclisine es-Sellâmî ve Karasungur da katılmıştı. Onların ardından ziyaretçiler Vezir Ali Şah'ın ikametgâhına gittiler. Orada meclis devam ederken es-Sellâmî bir haberciyle fedâîye haber gönderdi ve o da gelerek pusuya yattı. Meclis tamamlanıp misafirler ayaklandığında Karasungur çıkışa doğru yöneldi. Haberciden uyarı geldi ve ilk çıkan kişinin Karasungur olacağını ve üzerinde kırmızı bir kıyafet bulunduğunu ona söyledi. Dolayısıyla artık her şey hazır ve Karasungur adım adım ölüme doğru gidiyordu. Tam bu esnada Vezir Ali Şah bir şey söylemek için Karasungur'u geri çağırıldı. Aynı meclise katılan ve üzerinde Karasungur'un kine benzer kırmızı bir hil'at bulunan talihsiz bir naib kapıdan ilk çıkan kişi oldu. Fedâî onu acımasızca katletti, kendisi ise kaçamadan yakalandı. Bu olayın ardından bir sorgulama yapıldıysa da fedâînin hiçbir şey söylememesi sayesinde es-Sellâmî tabir caizse paçayı kurtardı. Ancak fedâî için durum aynı değildi. Emîr Çoban'ın, öldürmek istediği kişiler için bakıp beslediği büyük siyah bir köpeği vardı. Parçalaması için fedâîyi köpeğin önüne attılar. Ancak fedâî can havliyle öyle bir bağırarak ki, köpek ürkererek geri çekildi. Bunun üzerine, fedâînin elleri bağlandı, bağırmasın diye de ağzına bir şeyler sıkıştırıldı ve tekrar köpeğin önüne atıldı. Köpek bu kez onu parçalayarak yedi. Fedâî ve katlettiği naip değilse de Karasungur yine son derece şanslıydı (Ebü'l-Fedâîl, 1973, s. 109-10; Kortantamer, 1993, s. 102-3).

Karasungur'a karşı bilinen son suikast girişimi yine bir bayram zamanında gerçekleşti. (Muhtemelen 1326 yılının) Kurban Bayramı'nda devlet erkânı Ebû Said Han'ın çadırında bayram ziyaretinde bulunmuş ve ziyafete katılmıştı. es-Sellâmî yine oradaydı ve bir süre sonra Karasungur geldiği sırada bir kaos çıktı. Ne olduğu tam olarak anlayamamıştı. Ebû Said Han çadırından çıktı. Fedâî, Karasungur'un üzerine atılmış ve onu bıçaklamak üzereydi, hamlesini yaptı ancak son anda Karasungur'un yan dönmesiyle bıçak yere saplandı. Sonrasında ise beraberindekiler fedâîyi katlettiler. Karasungur dehşete düşmüş, beti benzi atmıştı. Olayın ardından yapılan soruşturma sırasında es-Sellâmî ve beraberindekiler Emîr Çoban'ın huzuruna götürüldü. Çoban onlara çok kızıp azarladı, hatta tutuklanmalarını emrettiyse de olayla ilgileri olmadığını düşündüğünden Karasungur, Çoban ile konuşarak emrin geri almasını sağladı (Ebü'l-Fedâîl, 1973, s. 111-12; Kortantamer, 1993, s. 103-4; Melville, 1996, s. 257).

1323 yılı barışına rağmen, iki devlet arasında bu gelişmeler olurken İlhanlılar yeni bir iç krizle karşılaşacaktı. Malum ve meşhur olduğu üzere, Ebû Said Han'ın Bağdat Hatun aşkı, uzun süreden beri devleti yöneten ve Han'ı bir anlamda etkisi altında bulunduran Emîr Çoban ve oğulları ile yaşanan iktidar krizinin patlak vermesine sebep oldu (bkz. Uzunçarşılı, 1967, s. 601-646). Ardından Ebû Said Han bu rakiplerini birer birer ortadan kaldırmaya başladı ve evvela Emîr Çoban katledildi. Anadolu valisi olan oğlu Timurtaş

sıranın kendisine geleceğinin farkında olarak bir çare aradı ve yazışmaların ardından Memlûklere iltica etti (Ocak 1328). Timurtaş'ın aleyhindeki diğer bazı gelişmelerin (Uzunçarşılı, 1967, s. 636-37) yanı sıra İlhanlı heyeti Timurtaş'a karşılık Karasungur'un iadesini vadetti. Bu, Sultan en-Nâsır'ın hayır diyemeyeceği bir teklifti. Nihayet aleyhindeki diğer bazı gelişmelerle birlikte, bu teklif çok geçmeden Timurtaş'ın sonunu getirdi. O, bir süre önce hapsedildiği yerden çıkartılarak İlhanlı elçilerinin huzurunda öldürüldü. Kesik başı Ebû Said Han'a gönderildi ve arkasından Sultan en-Nâsır derhal İlhan'a haber yollayarak kendisinin, üzerine düşeni yaptığını ve sıranın onda olduğunu söyledi (Makrîzî, 1941, s. 295-99; Ebû'l-Fidâ, 1997, s. 447-8; Uzunçarşılı, 1967, s. 638-9).

Tüm girişimlerine rağmen, Sultan en-Nâsır Muhammed Karasungur'u öldürmeyi başaramadı. O, Timurtaş'ın kesik başını Ebû Said Han'a gönderdikten sonra aynı şekilde Karasungur'un kendisine teslim edilmesini bekliyordu. Ancak bu sırada aynı yılın (1328) sonlarına doğru Karasungur'un eceliyle öldüğü haberi Kahire'ye geldi. Tarihler doğruysa o, 4 Eylül 1328'de¹¹, Merâğa'da bulunduğu sırada dizanteriden ölmüştü (Ebû'l-Fedâil, 1973, s. 112-3; İbnü'd-Devâdârî, 1960, s. 349; İbn Hacer, 1997, s. 148; İbn Tagrıberdi, 2002, s. 48; İbn Kesîr, XVI, s. 216; Makrîzî, 1958, s. 554). Makrîzî'nin kaydına göre, ölümünün haberi 17 Eylül'de Kahire'ye ulaşmış (Makrîzî, 1941, s. 305; Makrîzî, 1998, s. 243) ve Sultan en-Nâsır Muhammed onun ölüm haberini aldığı anda "*Vallahi, onun kılıcımın altında ölmesini, bunu yapabilmeyi ve bu amacıma ulaşmayı çok istiyordum, ancak bu adam erişilmez idi ve Allah ona yatağında ölmeyi nasip etti*" diyerek hayıflanmıştı (Ebû'l-Fedâil, 1973, s. 113; Makrîzî, 1958, s. 554; Kortantamer, 1993, s. 105).

Kaynaklar Karasungur'un son derece cesur, azametli, sevilen, dürüst, akıllı, bilgili, tedbirli, kurnaz ve oldukça varlıklı biri olduğunu, ayrıca pek çok mülkünün bulunduğunu ifade ederler. İlhanlılara sığındıktan sonra, burada talebi üzerine Olcaytu Han onu han soyundan bir hatun¹² ile evlendirmişti. Karasungur sevilen bir kişi olması hasebiyle onu metheden şiirler yazılmış olup bunlar kaynaklarda mevcuttur. Bununla birlikte, o, Kahire'de Babü'n-Nasr yakınında çok güzel bir medrese (el-Medresetü'l-Karasunguriyye) de yaptırmıştı. Kaçarak İlhanlılara sığındığında vakıfları hariç olmak üzere mülklerine el konulmuş olmakla beraber, ölümünden sonra bunların tamamı veya büyük bir kısmı evladına iade edilmişti (İbn Kesîr, XVI, s. 216, 221;

¹¹ Karasungur'un ölümüyle alakalı olarak 741 (1340/1341) tarihi de çok sınırlı şekilde zikredilmiştir. Ancak kaynakların genelinde verilen malumat ve 1328'den sonra Karasungur'a dair haberlerin kesilmesi dikkate alındığında bu tarihin doğru olduğunu düşünmek makul görünüyor. Yine de bu noktaya işaret eden bir tartışma için bkz. (Little, 1970, s. 110-11).

¹² Bu hatun ile ilgili olarak İbn Kesîr onun "Hülâgü'nün kızı"; Safedî, "*Abaka'nın kızı*"; İbn Hacer ise "*Kutlu Şah'ın kızı*" olduğunu ifade ediyor (İbn Kesîr, XVI, s. 216; Safedî, 1998, s. 100; İbn Hacer, 1997, s. 148).

Makrîzî, 1998, s. 240; İbn Tagrıberdi, 2002, s. 48; el-Halebî, 2018, s. 1892-3; et-Tabbâh, 1988, 296-8).

Karasungur’u öldürmek için gönderilen fedâî sayısı tam olarak bilinmiyor ki, bunun bilinmesi de çok mümkün değildir. Ancak Karasungur dolayısıyla yakalanıp öldürülen veya ona saldırdıktan sonra anında katledilen fedâîlerin yüz yirmi dört kişi olduğu ve büyük bir kısım fedâînin de kaçtığı ifade edilmektedir (Ebü’l-Fedâil, 1973, s. 112; Makrîzî, 1958, s. 554). İbn Battûta da Karasungur’un zırhını hiçbir zaman çıkarmadığını, ayrıca ahşap ve demirden yapılmış evinden başka bir yerde de asla uyumadığını söyler (İbn Battûta, 1987, s. 94). İbn Kesîr öldüğünde Karasungur’un “*takriben doksan yaşında*” olduğunu söylüyorsa da diğer tarihçiler “*yetmiş yaşını geçmişti*” demekle iktifa etmişlerdir (İbn Kesîr, XVI, s. 216; İbn Habîb, 1982, s. 183; İbn Tagrıberdi, 2002, s. 48).

2. SONUÇ

Sultan en-Nâsır Muhammed’in üçüncü saltanat dönemi pek çok değişimle birlikte başladı. Bu köklü değişimlerin en önemli ayaklarından biri Sultan’ın birinci ve ikinci saltanatında kendisi üzerinde tahakküm kuran ümeranın tasfiye edilmesiydi. Bu ümeradan bazılarının en-Nâsır Muhammed’e gerçekten kötü davranması ve ağabeyi el-Eşref Halil’in öldürülmesinde parmağı olması tasfiye hareketinin sebepleri arasına intikamı da katmıştı. Tüm bunlarla birlikte, Sultan en-Nâsır’ın bu köklü değişim politikası geleceğe dönük bir vizyonla alakalıydı. İlk iki saltanatında Memlûk siyasi sisteminin inceliklerine vakıf olan, hatta bunu acı tecrübelerle de olsa son derece iyi bir şekilde öğrenen Sultan yeni bir iktidar kriziyle karşılaşmamak için güçlü ve tamamen kendisine bağlı bir iktidar ağı kurması gerektiğinin farkındaydı ve öyle de yaptı.

İşaret edilen süreç zarfında Sultan en-Nâsır’ın muhataplarından birisi emîr Karasungur’du. Esasen emîr Karasungur üçüncü kez iktidara geliş sürecinde en-Nâsır’a tam bir bağlılık gösterdi. Ne var ki, çok kuşkucu olmak için Sultan’ın gerekçeleri vardı ve bu kuşkular onun iktidarını destekleyen bazı emîrler için dahi ayrıcalığa imkân vermiyordu. Sultan’ın ardı ardına gelen tutuklamaları, tüm iyi sözlerine rağmen, tıpkı kendisi gibi kuşkucu ve tedbirli olan Karasungur’u ikna etmedi. Karasungur çareyi İlhanlılara kaçmakta buldu. Yukarıda detaylı şekilde ele alındığı üzere, Sultan en-Nâsır, İlhanlılara ilticasına kadar Karasungur’un çoğu isteğine rıza gösterdi ve taleplerini karşıladı. Bu durum kuvvetle muhtemel Sultan’ın onu ürkütmek istememesi ve ülkeden kaçarak ulaşılmaz hale gelmesini engellemeye yönelik bir taktikti.

İlhanlı hükümdarı Olcaytu Han’ın emîr Karasungur ve beraberindeki sığınmacıları çok iyi bir şekilde karşılaması ve hatta onlara dönemin önemli sayılabilecek şehirlerini iktâ etmesi sebepsiz değildi. Bununla birlikte, bazı İlhanlı kaynaklarının İlhan’ın, onlara *acıdığı* için bunu yaptığı açıklamasına

inanmamıza gerek yoktur. Tahmin edilebileceği üzere, bu düzeyde önemli komutan veya yöneticiler rakip veya düşman bir devlet açısından son derece yararlı ve kullanılmaya müsait bir araç haline gelebilirdi. Nitekim emîr Karasungur ve diğerlerinin Olcaytu Han'ı yeni bir Suriye seferi için teşvik etmesinin bu bağlamda neticeleri olmuştur. Bununla birlikte, Altın Orda tarafından gelen şikâyet bu emîrlerin yalnızca Memlûk devletine karşı işe yarayan bir araç olmadığını da ortaya koymaktadır. Keza daha önce, Memlûk – İlhanlı barışı sırasında, tesliminin artık teklif dahi edilmemesi noktasında son derece ısrarcı olan İlhanlı Ebû Said Han'ın, kendi iktidarı açısından bir tehlike olarak gördüğü Timurtaş'ın Memlûklerden istenme sürecinde öne sürdüğü etkili kartlardan birinin Karasungur olduğu da unutulmamalıdır. Dolayısıyla İlhanlılar, ellerinde bulunmasına özen gösterdikleri ve bunun sürekliliği için teşvik ettikleri bu kartın güç ve tesirine kesinlikle inanıyorlardı ki, yanılmadılar.

Bitirirken, Karasungur'un İlhanlı topraklarındaki hayatı sırasında üzerine pek çok fedâînin gönderilmesi ve onun her seferinde bunlardan kurtulmasının son derece dikkat çekici olduğu ifade edilmelidir. İlhanlı ülkesinde bu yoğunlukta bir faaliyet Sultan en-Nâsır'ın hem iktidarının hem de istihbarat ağının gücüne işaret etmektedir. Bununla birlikte, öyle anlaşılıyor ki, Sultan en-Nâsır Muhammed'i oldukça yakından tanıyan Karasungur onun yapabileceklerini tahmin etmiş, dolayısıyla da hiçbir zaman tedbiri elden bırakmamıştı. Kuşkusuz ziyadesiyle yaver giden şansının yanı sıra, bu şekilde tedbirli davranarak Karasungur eceliyle ölene kadar yaşamayı başardığı gibi Sultan en-Nâsır'ı da kendisini öldürmenin ve intikam almanın tatmininden mahrum bırakmıştı. Kim bilir, hem doğal bir ölüme kadar yaşamayı hem de eceliyle ölmeyi başararak intikam alan Karasungur'du belki de.

ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI

Yazarların herhangi bir çıkara dayalı ilişkisi bulunmamaktadır.

ETİK ONAY/KATILIMCI ONAMI

Makale kapsamında katılımcı kullanılmadığı için ilgili onaya yer verilmemiştir.

MADDİ DESTEK

Çalışma için herhangi bir maddi destek alınmamıştır.

YAZAR KATKILARI

Bu araştırma ve araştırma ile ilgili tüm aşamalar tek yazar tarafından yürütülmüştür.

KAYNAKÇA

- Amitai, R. (1990). The remaking of the military elite of Mamlûk Egypt by al-Nâsir Muhammad B. Qalâwûn. *Studia Islamica*, 72, 145-163.
- Ayaz, F. Y. (2005). Memlûkler dönemi vezirlerinden İbnü's-Sel'ûs (ö. 693/1294). *Ç. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(1), 91-122.
- Ayaz, F. Y. (2007). Memlûk-İlhanlı ilişkilerinde bir dönüm noktası: Şakhab Savaşı (702-1303). *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15, 1-32.
- Baybars el-Mansûrî. (1997). *Tuhfetu'l-mulûkiyye fi'd-devleti't-Turkiyye* (Abdülhamid Salih Hamdân, Tah.). Dârü'l-Mısriyye el-Lübânîyye.
- Baybars el-Mansûrî. (1998). *Zubdetu'l-fikre fi tarîhi'l-hicre* (Donald S. Richards, Tah.). Das Arabische Buch.
- Bektaş el-Fâhirî. (2010). *Târihu'l-fâhirî* (Ömer Abdüsselâm Tedmurî, Tah.). el-Mektebetü'l-Asriyye.
- Çetin, A. (2009). *Memlûk devleti'nin kuzey sınırı*. Türk Tarih Kurumu.
- Çetin, A. (2014). Memlûk-Ermeni ilişkilerine genel bir bakış (1250–1375). içinde *Tarihte Türkler ve Ermeniler*, (Cilt 3, ss. 51-65). Türk Tarih Kurumu.
- Ebü'l-Fidâ. (1997). *Tarihu Ebi'l-Fidâ* (Cilt 2). (M. Deyyûb, Tah.). Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Ebü'l-Fedâil. (1973). *Ägypten und Syrien zwischen 1317 und 1341 in der chronik des Mufaddal Ibn Abî al-Fađâ'il, (en-Nehcü's-sedîd ve dürrü'l-ferîd fi mâ ba'd tarîhi İbni'l-Âmîd, havâdisu'l-fetre beyne sene 717-741 hicriyye)* (Samira Kortantamer, Tah.). Klaus Schwarz Verlag.
- Ebü'l-Fedâil. (1983). *en-Nehcü's-sedîd ve dürrü'l-ferîd fi mâ ba'd tarîhi İbni'l-Âmîd*. (E. Blochet, Tah.). içinde *Patrologie Orientale* (Cilt 14, ss. 211-508/375-672).
- Ebü'l-Fedâil. (1985). *en-Nehcü's-sedîd ve dürrü'l-ferîd fi mâ ba'd tarîhi İbni'l-Âmîd*. (E. Blochet, Tah.). içinde *Patrologie Orientale*. (Cilt 20, ss. 1-267/512-776).
- el-Cezerî. (1998). *Havâdisü'z-zaman ve enbâ'uhû ve vefeyâtü'l-ekâbir ve'l-a'yân min ebnâ'ihî* (Cilt 1). (Ömer Abdüsselâm Tedmurî, Tah.). el-Mektebetü'l-Asriyye.

- el-Halebî. (2018). *ed-Dürerü'l-müntehab fî tekâmleti tarihi Haleb* (Cilt 4). (Ahmet Fevzî el-Hayb, Tah.). Müessesetü Abd el-Azîz.
- el-Hasan es-Safedî. (2003). *Nüzhetü'l-mâlik ve'l-memlûk*. (Ömer Abdüsselam Tedmurî, Tah.). el-Mektebetü'l-Asriyye.
- el-Ömerî. (2010). *Mesâlikü'l-ebâr fî memâlik'il-emsâr* (Cilt 27). (Kamil Selman el-Cubûrî, Tah.). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- et-Tabbâh, M. R. (1998). *İ'lâmü'n-nübelâ bi-târîhi Halebi's-sehbâ* (Cilt 2). (Muhemmed Kemâl, Tah.). Dâru'l-Kalem.
- Holt, P. M. (1975). The position and power of the Mamlûk sultan. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 38(2), 237-249.
- İbn Battûta. (1987). *Rihletü İbn Battûta, tuhfetu'n-nuzzâr fî garâibi'l-emsâr ve acâibi'l-esfâr*. (Muhammed Abdulmun'im el-Aryân, Tah.). Dâru İhyâi'l-Ulûm.
- İbn Habîb. (1982). *Tezkiretü'n-nebîh fî eyyâmi'l-Mansûr ve benih* (Cilt 2). (Muhammed Muhammed Emin, Tah.). Matbaatu Merkez Tahkîk et-Turâs.
- İbn Hacer. (1997). *ed-Durerü'l-kâmîne fî a'yâni'l-mieti's-sâmine* (Cilt 3). (Abdülvâris Muhammed Ali, Tah.). Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbn Kesîr. (2015). *el-Bidâye ve'n-nihâye* (cilt 15-16). (Komisyon, Tah.). Dâru İbn Kesîr.
- İbn Tagriberdî. (1992). *en-Nucûm ez-zâhire fî mulûki Mısır ve'l-Kâhire* (Cilt 8). (Muhammed Hüseyin Şemseddin, Tah.). Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbn Tagriberdî. (2002). *el-Menhelü's-sâfi ve'l-müstevfi ba'de'l-vâfi* (Cilt 9). (Muhammed Muhammed Emîn, Ath.). Dâru'l-Kütüb el-Vesâik el-Kavmiyye.
- İbnü'd-Devâdârî. (1960). *Kenzü'd-dürer ve câmi'u'l-gurer* (Cilt 9). (H. R. Roemer, Tah.). Matbaatu Lecnetu't-Te'lîf ve'l-Terceme ve'l-Neşr.
- Kanat, C. (1998). Bahrî Memlûkler zamanında hüküm süren Çerkez asıllı bir sultan: Baybars el-Çaşnigîr 1309-1310. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 13, 97-119.
- Kanat, C. (2000a). Bahrî Memlûkler zamanında sultanlar ve devlet adamlarına düzenlenen bazı suikastlar. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 3, 23-56.
- Kanat, C. (2000b). Gazan Han zamanında Memlûk Devleti'ne iltica eden Uyratlar. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 15, 105-120.

- Kanat, C. (2019). Ketboğa. içinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt Ek-2, ss. 47-49). Diyanet Vakfı Yayınları.
- Karatay el-İzzî. (2005). *Târîhu mecmû' en-nevâdir*. (Horst Hein – Muhammed el-Hucerî, Tah.). Klaus Schwarz Verlag.
- Kâşânî. (1391). *Tarih-i Olcaytu* (Mehîn Hamblî, Tah.). Şirket-i İntişarat-ı İlm ve Ferhengi.
- Koprıman, K. Y. (1987). Mısır Memlûkleri. içinde *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi* (Cilt 6, ss. 433-543). Çağ Yayınları.
- Kortantamer, S. (1993). *Bahrî Memlûklar'da üst yönetim mensupları ve aralarındaki ilişkiler*. Ege Üniversitesi Yayınları.
- Little, D. P. (1970). *An introduction to Mamluk historiography*. Klaus Schwarz Verlag.
- Makrîzî. (1939). *es-Sulûk li-ma'rifeti düveli'l-mülûk* (Cilt 1). (M. M. Ziyâde, Tah.). Matbaatu Lecnetu't-Te'lîf ve'l-Terceme ve'l-Neşr.
- Makrîzî. (1941, 1958). *es-Sulûk li-ma'rifeti düveli'l-mülûk* (Cilt 2). (M. M. Ziyâde, Tah.). Matbaatu Lecnetu't-Te'lîf ve'l-Terceme ve'l-Neşr.
- Makrîzî. (1998). *el-Mevâiz ve'l-i'tibar bi-zikri'l-hıtat ve'l-asar* (Cilt 3). (Halil Mansûr, Tah.). Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Melville, C. (1996). Sometimes by the sword, sometimes by the dagger: the role of the Isma'ilis in Mamluk-Mongol relations in the 8th/14th century. içinde Farhad Daftary (Ed.) *Medieval Isma'ili History and Thought* (ss. 247–263). Cambridge University Press,
- Nuveyrî. (2004). *Nihayetü'l-ereb fî funûni'l-edeb* (Cilt 31). (Necîb Mustafa Fevâz – Hikmet Kaşlî Fevâz, Tah.). Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Nuveyrî. (2004). *Nihayetü'l-ereb fî funûni'l-edeb* (Cilt 32). (İ. Şemseddin, Tah.). Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Özbek, S. (2018a). *Moğolları durduran Türk sultan Baybars*. Berikan Yayınevi.
- Özbek, S. (2018b). Güvercin kanadında gelen haber: ortaçağ Türk-İslâm devletlerinde posta güvercinleri. *Gazi Türkiyat*, 23, 19-44.
- Safedî. (1998). *A'yânü'l-asr ve a'vânü'n-nasr* (Cilt 4). (Ali Ebû Zeyd vd. Tah.). Dârü'l-Fikr.
- Safedî. (2000). *el-Vâfi bi'l-vefeyât* (Cilt 24). (Ahmet el-Arnâvût – Türkî Mustafa, Tah.). Dâru İhyâi et-Turâs el-Arabî.

- Sağlam, A. (2017). *Suriye’de hâkimiyet mücadelesi, İlhanlılar – Memlûkler (1298-1304)*. Çamlıca Yayınları.
- Sağlam, A. (2021), *en-Nâsır Muhammed devri Memlûk Türk devleti*. Türk Tarih Kurumu.
- Stewart, A. D. (2001). *The Armenian kingdom and the Mamluks, war and diplomacy during the reigns of Het’um II (1289-1307)*. Brill.
- Sümer, F. (1969). Anadolu’da Moğollar. *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, 1, 1-147.
- Uyar, M. (2012). İlhanlı-Memlûk mücadelesinde bir kırılma noktası: Vâdî el-Hazindâr savaşı. içinde *International Congress of Asian and North African Studies* (ss. 1-8). Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
- Uyar, M. (2016). İlhan Ölceytü’ye verilen Harbende isminin kökeni ve anlamı hakkında yeni bir yaklaşım. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 31(2), 595-607.
- Uzun, K. (2021). Başlangıcından sultan en-Nâsır Muhammed’in üçüncü saltanatına kadar Memlûk – Altın Orda siyasi ve diplomatik ilişkileri. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 36(2), 735-765.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1967). Emîr Çoban Soldoz ve Demirtaş. *Belleten*, 31(124), 601-646.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devleti teşkilâtına medhal*. Türk Tarih Kurumu.
- Wiet, G. (1963). Un refugié Mamlouk à la cour Mongol de Perse. içinde *Mélanges Henri Massé* (ss. 388-404). Imprimerie de l’Université.
- Yâkut el-Hamevî. (1990). *Mu’cemu’l-buldân* (Cilt 5). (Ferîd Abdülaziz el-Cundî, Tah.). Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye.
- Yiğit, F. A. (2015). Memlûk-Ermeni münâsebetleri. *Gazi Akademik Bakış*, 8(16), 171-206.